

Јелица Беловић Бернаджиковска о „духу народном“¹

Етнографски рад Јелице Беловић Бернаджиковске, усмерен ка класификацији и развоју орнаментике, као и везилачким техникама, обележило је снажно позиционирање народне текстилне уметности у контексту јужнословенског фолклора. Овакав научни приступ обојен је идејама о индивидуалности јужнословенског веза, специфичном народном духу који прожима овај вид стваралаштва и изразитом прожимању различитих врста уметности, пре свега поезије и текстилне орнаментике. Посматрајући народни вез у контексту ширег фолклорног наслеђа, ауторка указује на значај и комплексну природу стваралачког процеса као споја традиције и индивидуалног талента. Схватање народног веза као материјализације народне мисли, осећања и традиције допринело је да студије Јелице Беловић Бернаджиковске представљају праве ризнице кратких фолклорних форми, одломака, веровања и других одјека народног духа.

Кључне речи: Јелица Беловић Бернаджиковска, вез, везиља, текстил, народна традиција

Књижевни, педагошки и етнографски рад Јелице Беловић Бернаджиковске² свеукупно прожима тежња ка афирмацији стваралаштва савременица, али и претходница.³ Међу ова три поља њеног деловања посебно се издваја етнографски његов део, посао сакупљања, тумачења, класификације текстилне уметности, који је резултирао бројним („више него двијесто“⁴) чланцима на ту тему а кулминирао монографијом *Српски народни вез и текстилна орнаментика* из 1907. године. Бернаджиковска свој рад описује као „камичак к оној велебној згради, којој су удариле здрав народни темељ наше старије жене“⁵, чиме одређује своја истраживања, сакупљање, описивање и класификацију народне текстилне грађе као посао који и сама обавља у народном духу, настављајући традицијски низ. Афирмативни тон и настојање да представи свеобухватну слику фолклорне текстилне уметности доминирају ауторкиним коментарима и запажањима.⁶ У том смислу њено дело представља не само научну класификацију и преглед већ и једну општу, често лично интонирану, поетизовану слику поетике народног (текстилног али и књижевног) стваралаштва.

Проучавање народног веза имало је двоструко афирмативну сврху.⁷ С једне стране Јелица Беловић настоји да афирмише народну уметност и стваралаштво као естетски феномен, културно наслеђе и уметнички вредна дела словенског народа „да

јаче истакне његову животну снагу и стваралачки дух народног генија“.^{8, 9} С друге стране, у оквирима социјалног контекста, статуса жена и борбе за признање њиховог статуса у јавном животу, афирмација женског ручног рада, умећа и талента имала је за циљ да ову неправду исправи. У томе је важну улогу имала анонимна везиља, сплет колективног, традиционалног наслеђа и индивидуалног талента, еквивалент народном певачу или певачици у песничкој уметности.

„Портрет“ српске везиље наставља се у том смислу на низ „женских портрета“ датих у *Српкињи*, чиме ауторка показује изразито познавање поетике народног стваралаштва у пољу односа колективног¹⁰ и индивидуалног, традицијског и модерног. Овај однос у процесу стварања народне текстилне уметности за Јелицу Беловић Бернаджиковску је узајаман, прожимајућ и, грубо посматрано, наизменичан. Он се креће од колективног наслеђа и традицијског уплива ка индивидуалном таленту, да би се, након настанка уметничког дела, оцењивао и тумачио у традицијском кључу. У том смислу чин текстилне уметности је, попут усмене народне поезије, схваћен истовремено као чин сећања и чин стварања.¹¹ Попут народног песника, и везиља користи корпус из фолклорне традиције и наслеђа, који својом ограниченошћу и формулативношћу пружа могућност индивидуалног усавршавања и комбиновања знања и вештина у виртуозна и хармонична сагласја. Традиција се кумулативно генерацијама формира, скупља, и даље испољава и отеловљује кроз везиљин рад. У њој се огледа читава култура, очувана и обогаћена. Народни вез је материјализација народне мисли, осећања и традиције.¹² Међутим, упркос великом упливу колективног, у везиљином раду могуће је препознати неке од особина личности уметника – појединаца и одређене психолошке процесе у вези са њима.¹³

Јелица Беловић, иако везиљу уопштено посматра као анонимну интерпретаторку традиције, не занемарује уплив и утицај индивидуалног талента и рада:

Себе саму надмашити, данас постидити свој јучерашни највећи успјех, то је гонило везилу на напредак у везу, а то је уједно врло плодна формула за напредак индивидуе уопће. Друге надмашити, данас ону побиједити, која нас је јучер претекла: животворне ли формуле за друштвени напредак.¹⁴

Иако би се на основу честог и упорног наглашавања да је везиља медијатор, интерпретатор народног духа, темперамента и искуства заједничког за све Србе и Хрвате, могло закључити да колективни уплив доминира над индивидуалним

стваралачким бићем, такав закључак би био преураћен – уметност која је репродукција колективног ауторка види као „безбојну“, „општу“. Лепоту, посебност и једрину овом стваралаштву даје управо његов „пролазак“ кроз појединачне куће, њихове приче, трагедије, успомене, додир са конкретним, живим људима и њиховим животним приликама и неприликама. Упркос великом упливу колективног духа, Јелица Беловић не занемарује слободу у стварању, у интерпретацији традиције. Народна везиља не познаје шаблоне. Традиција и инспирација су естетска начела, која угрубо усмеравају поетику веза, али сам резултат је индивидуално отелотворење, стваралачки чин, уметничко дело, а не репродукција.

Везиља коју Јелица Беловић описује је жена – „српска сељанка – чуварица везилачке и ткачке традиције“.¹⁵ Без образовања и формалног знања, без познавања математике, музике, боја, она вешто и непогрешиво везе, показујући притом тачност, савесност, симетрију, осећај за боје.¹⁶ Њено знање није књишко, нити је икада проучавала геометрију – ипак, интуитивно схвата и разуме геометријске облике, хармонично комбинује нијансе, везе – складно, прецизно, тачно. Извор свих ових вештина и знања Јелица Беловић проналази у општем духу, особинама словенског народа. „Њена“ везиља поседује природни уметнички осећај,¹⁷ она везе „из народне душе“,¹⁸ њене способности су наиндивидуалне и утемељене у карактеру народа и поднебљу коме припада.

У српском везу се, тврди ауторка, огледа народна душа, па у појединим типовима веза уочава „типску лијеност Славена“, или „мир и анђеоску стрпљивост“. У везовима Бернаджиковска види народну индивидуалност, јединственост, они су огледало карактера, маште, естетских начела, животне филозофије и родољубља, чувари успомена и традиције. Народна колористика није књишка, већ и она проистиче из народног живота и темперамента („више од ока него по писму“).¹⁹ Колорит одаје утисак склада, хармоније, благе слике. Принцип слагања боја је такав да се никада не ређају светла боја до тамне, увек су прелази лагани, оку пријатни, и то је правило без изузетка на читавом словенском подручју. Шаренило није естетски примамљиво, није на цени.²⁰ Слагање боја ауторка пореди са музичким слагањем тонова у акорде – природно, из душе, молски пре него дурски – као у народној поезији. Преплитање поетика усменог песништва, веровања, знања, читавог фолклорног наслеђа и њихове паралеле са народним везом показују не само ауторкино добро познавање народног корпуса већ и специфичну слику народног духа као свепрожимајућег, јединственог и драгоценог: „Тко жели да проучава декоративну умјетност кога народа, тај мора да

прије тога добро упозна народно пјевање и причање, његово празноверје, његово гатање, чарање, вјеровање, па и лијечење“.²¹ Беловићева покушава да докаже оригиналност јужнословенске орнаментике, не одбијајући спољне утицаје, али у први план истичући индивидуалност и особеност јужнословенске везиље, која сваком мотиву даје лични печат.²² Народна уметност ствара народну заједницу обједињујући прошлост и садашњост, јача народни идентитет. Традиција, знање, мисли и осећања utkани су тесно из читаве прошлости у садашњост. Тако и симболика и значења које носе орнаменти веза представљају сложене слојеве, које није само потребно растумачити у традицијском кључу, већ их разумети у контексту како прошлости, тако и садашњости. Тумачење традиције Јелица Беловић посматра као сећање. Сваки вез је процес актуелизовања, ускрснућа, оживљавања сваког момента и сваког аспекта прошлости који је уткан у значење и стварање тог орнамента. Народни вез представља по Бернаджиковској симбиозу како историјских, као и психолошких сведочанстава о народном духу, те представљају „најаутентичније споменике наше духовне културе из средњег века“.²³

Приликом тумачења настанка народне традиције и уметности Бернаджиковска полази од антрополошке теорије – примитивни народи на истом ступњу културе, иако географски удаљени, имају отприлике исто схватање, једнакост мисли и осећаја, иста опажања и исте предоцбе. Орнаменти у везу су „део говора народног“²⁴ и могу се уочити основне одлике њиховог развоја на различитим просторима, у различитим културама. Ауторка често истиче географске и расне утицаје на сам стил народног стваралаштва, који је условљен традицијом одређеног поднебља. На карактер, начин живота, окружење, знања, веровања, а самим тим и на тип и врсту веза који су свим овим условима одређени, утичу географски положај, клима, околина, природа и религија, сматра Бернаджиковска. Регионалне утицаје често истиче као важне: „Другојачије се дојимала питома љепота домовине убаве наше моме из низине Дунава, Саве, Дрине и Драве, а другојачије је на њезин умјетнички поглед утјецао поносити, хладни крш Приморја, или богата сликовитост српских планинских крајева!“²⁵ Упркос томе, у њеним радовима доминира тежња да прикаже јужнословенске народе као јединствене, текстилну уметност свих Јужних Словена као целовиту.²⁶

Преplet колективног и индивидуалног²⁷ у текстилном стваралаштву Јелица Беловић Бернаджиковска уочава на пољу корпуса мотива и техника који се у везу користе. Иако истиче симболички потенцијал, традицијски формиран, као најважнији елемент при избору мотива, иако и сама показује добро познавање симболике бројева и

народних веровања уопште, ауторка запажа изумирање изворних значења одређених орнамената и симбола, губљење њихове симболичке функције²⁸ и свођење на визуелну, формалну фигуру. Међутим, иза облика, који никада није само то, стоје читави слојеви традиције и значења који се откривају само зналачком оку – симболика боја и фигура, која има одређене намене, циљеве да донесе добро или зло. Бернаджиковска не пориче постојање чисто декоративне сврхе ове уметности, „чисто весеље“²⁹ – напротив – сматра је посебношћу словенске душе, оригиналношћу и вредношћу саме текстилне уметности. Везиља, тврди ауторка, не зна ништа о постанку и симболичкој сложености шара које везе – очували су се само називи и намене, који се, попут хијероглифа, развијају до непрепознатљивости и које само везиља уме да растумачи, попут неког тајанственог језика (Беловић Бернаджиковска 1907: 28). Насупрот форме, естетичке лепоте, стилизације, која често изостане, оно што је основа готово свих орнамената је – поетика, тон, „баш као у народне пјесме“.³⁰

„Осећај“, оно невидљиво, неухватљиво у самом чину стварања, осим природним факторима (самом припадности одређеном народу, поднебљу, и сл.), условљен је и дубоким и темељним познавањем свеобухватне народне традиције. Вештина везиље, домишљатост, вез пун „смисла, значења и симбола, пун поезије“³¹ у тесној су вези са народном историјом и народном културом уопште, те их само добар познавалац може разумети у пуној вишезначности. „Вољети можемо само оно што познајемо и чију вриједност цијенити умемо.“³² Колико народну и везиљину интуицију и аутентичност цени више него знање и образовање говори чињеница да Беловић Бернаджиковска народног ствараоца ставља изнад образоване интелигенције, свих проучавалаца и зналаца када је ауторитет у питању. Задатак проучавалаца је (само) да очувају народно стваралаштво, да селекују квалитетна остварења и одрже их, а затим и да материјално подрже и мотивишу вредне ствараоце. Њихов задатак је да дају иницијативу, покрену нове идеје на основу свог знања, а на везиљама је да те идеје реализују у складу са искуством и вештинама.

Вез је за Јелицу Беловић израз целокупног бића, интегрисаног искуства, уметност и живот истовремено.³³ Захтев за познавањем целокупне народне уметности да би се не само уживало у њему већ и да би се разумело и ценило народно стваралаштво везиља, њихови стилови и материјали, Јелица Беловић Бернаджиковска наводи као императив. Свест о нужности широког знања о народном животу уткана је у читав њен рад. Бернаджиковска је познавала и у проучавању контекста користила разне материјале о народном животу: инвентаре, опорукe, женидбене уговоре, свадбене

огласнице, позиве, рачуне, ред јела, породична писма, цивилне и казнене парнице, локалне хронике, итд.³⁴ Насупрот овим документима, који дају обиље информација о грађанском друштву, о српском сељаку и народној уметности није скоро ништа сачувано. Управо ту ауторка види важну улогу српске везиље.

Национални контекст подразумевао је јасно одређену поетику националног, што није увек било могуће. Ипак, Јелица Беловић настојала је да опише и разграничи националне везове од „туђинских“, пре свега немачких, енглеских и француских. Народне шарене везове пореди са њима, у којима уочава доминацију натурализма. „Кад Нијемкиња или Францускиња везе, то је посве други посао, него кад Српкиња везе“.³⁵ У естетском смислу за њу је од натурализма вреднија стилизација мотива, карактеристична за словенско подручје.³⁶ Насупрот шаренилу, које само на први поглед прија оку лаика, Бернаджиковска поставља склад линија и боја, садржај слике и технику веза.³⁷ Српска везиља је сликарка – импресиониста, и у том је смислу много испред свог времена. Комбинујући везове и мотиве у читаве слике, композиције, она је зачетник импресионизма много раније него што је овај уметнички правац постао познат и дефинисан у остатку Европе.³⁸ Везиља чак и када преузима утицаје, што је неминовно, никада то не чини аутоматски – већ креативно, у духу свог стваралаштва и народне традиције. На тај начин се традиција обогаћује. У савременим токовима Беловић примећује повећан уплив директних утицаја и преузимања, што сматра великом штетом и осиромашењем саме везилачке уметности у естетском смислу. За Бернаджиковску је лепо оно што је у духу народном, било да то сматра у потпуности обележјем веза, или је тај народни дух само начин преобликовања страних утицаја.

Народни утицај се у радовима Јелице Беловић поставља насупрот модерном, при чему њихов однос није искључив, напротив. Модерни утицаји „поевропили“ су везиљу и замутили њено инстинктивно осећање чисто народне лепоте. Иако сматра да потпадајући под утицај модерног, савременог, везиља „квари и унаказује свој лепи посао“,³⁹ као значајну особеност словенског народа у односу на остатак Европе истиче окренутост традицији, очување традиције ручним радом, те самим тим самосталност народне уметности и културе. Другим речима, уплив и утицај модерног не мења суштински национални поглед на свет, а посебно не нарушава целокупан естетски утисак. Комбиновање колорита и техника традиционалног и модерног за Јелицу Беловић је естетски неприхватљиво, а истиче се да је било осуђивано и од стране других проучавалаца. Као пример наводи изложбу ћилима с народним мотивима који су преузели модеран колорит, и осуду Савке Суботићке таквих метода.⁴⁰ Вековима

формирана и чувана, нетакнута индивидуалност словенског текстилног стваралаштва покривала је потребе свих класа и генерација, те је тако јачала и постала формирана, јасна и дефинисана. Модерност српског традиционалног веза Јелица Беловић види у једноставности његових форми, наивности, природности, јасноћи.⁴¹ Модерност је за ауторку – нужност – нарочито у новијим генерацијама. Ипак, она истиче да она мора бити у складу и духу са „индивидуалитетом југословенскога начина гледања на лепо“,⁴² да би била вредна. Удаљавање од традиционалног и аутентично народног упливом модерних и страних утицаја није непоправљив и једносмеран процес. Излаз из тога Јелица Беловић види пре свега кроз проучавање, образовање, и неговање укуса који се квари али не губи. Овим је ставом ауторка и сама показала модерне тенденције при схватању традиције. Стога наглашава посебан, само словенским народима својствен укус, стил у везу и ткању, којим су касније „оплеменили Европу“.⁴³

Потврду за изузетност овог заната који је много више од тога ауторка налази у народном песништву, где се „на много мјеста говори о везиљи, о народном одијелу и накиту, израђеном бијелом руком ваљане жене“.⁴⁴ Везиља је за Бернаджиковску песникиња која пише иглом. Бројни примери из народног песништва то потврђују,⁴⁵ а Јелица Беловић показује завидно познавање народне поезије. Сматрајући да народна фразеологија, народна историја и еротика, народна мелодија и музика свеукупно имају важан утицај на развој народних везова, Бернаджиковска је пре свог истраживачког и сакупљачког рада на пољу везова детаљно проучила народну књижевност.⁴⁶ Иако су стихови наведени углавном да потврде постојање или друштвену улогу, примену одређених типова везова, паралела између „веза“ народног певача стиховима и оног који везиља обавља иглом – неоспорива је. Разумевање народног певача у српски вез, тачна и детаљна употреба његова на појединим местима у песмама доказ је Бернаджиковској да је реч о важном елементу традиције и тадашњег културног живота. Попут лирске поезије, народни вез је пратио сваку „згуду и незгуду“ у животу традиционалног човека, и тако уско повезан са религијом и религијском праксом, добро се очувао, више него ма која друга грана уметности.⁴⁷ Стил или слог у говору и песништву за ауторку је еквивалентан стилу у декоративној уметности и оба представљају израз начина мишљења и осећања. Ту сличност и везу потврђује закључак ауторке о изумирању старог текстилног заната, техника и вештина, што потврду и снагу добија тек када се подвуче контекстом у коме

не пјевају се више оне народне пјесме, које су у класичном облику силазиле с усана народног певача, нема више народних пословица, пуних филозофије и поетичких афоризама, које су испоређивали са најлепшим сентенцијама европских народа, нема више припросте сељачке наивности, која је замишљала дражесне народе приче, народну књижевност и гласбу, која је задивила свјетске књижевнике и умјетнике новог столећа.⁴⁸

Ипак, у вредносном смислу, Бернаджиковска издваја текстилну уметност као најискренији, најнепосреднији и најинтимнији аспект народне уметности. Нестајање овог вида стваралаштва она тумачи као повлачење пред развојем тзв. „високе културе“, што доживљава као ништа више него нужност и природан ток ствари. Изумирање текстилног заната ауторка изједначује са изумирањем врлина које су га узороковале и подстицале. И на том нивоу, на нивоу пропадања, нестајања народне везиље као јунакиње народног стваралаштва, као ауторке, као медијатора између старих и нових генерација, на том нивоу се јасно оцртава надмоћ колективног уплива, потреба и знања која он носи. Тако од нужности и потребе народна везиља долази до веза као „имитације, забавице и дангубице“. Улога Јелице Беловић у читавом овом процесу била је вишеструка – улога посматрача, научника, али и улога ствараоца – везиље која и сама, сопственим искуством⁴⁹ и трудом чини део колективног лика који тако гласно афирмише.

¹ Рад је настао у оквиру пројекта Српско усмено стваралаштво у интеркултурном коду (ON 178011) Института за књижевност и уметност у Београду, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

² Друго презиме Јелице Беловић Бернаджиковске пољског је порекла, и Јелица га је додала удајом за Пољака Јанка Бернаджиковског. Услед тог порекла се различито транскрибује у српском језику – Бернациковска, Бернаджиковска и Бернадзиковска. Ми смо се у раду определили за један од облика транскрипције и њега ћемо се држати у читавом тексту.

³ Два рада Јелице Беловић Бернаджиковске објављена у алманаху *Српкиња* из 1913. године представљају тематску и идејну окосницу њеног деловања на пољу рецепције женског уметничког ангажовања – како ауторског, књижевног, тако и оног „надауторског“, традицијског, народног, оличеног у текстилној уметности. Идеја о издању које описује и афирмише рад „српских списатељки, учитељица, добротворки и свих жена које су радиле у култури и биле признате, сама по себи говори о степену у ком је била свесна маргинализације женског доприноса“. Видети: Биљана Дојчиновић, „Живимо ли ми само у садашњости?“ О покушају стварања женске културне заједнице у раду Јелице Беловић Бернаджиковске, *Књиженство*, часопис за студије књижевности, рода и културе год. I, број 1 (2011), <http://www.knjizenstvo.rs/magazine.php?text=16> (преузето 21. 11. 2017).

⁴ Јелица Беловић Бернаджиковска, *Српски народни вез и текстилна орнаментика* (Нови Сад: Матица српска, 1907), I.

⁵ Јелица Беловић-Бернадзиковска, *Мала везиља*, ур. Јосип А. Краљић (Пула: Н.П., 1911), 3.

⁶ Душан Јелкић, *Четрдесет година књижевног рада Јелице Беловић-Бернаџиковске* (Сарајево: Н.П., 1925), 15; „Радила је само за то, да у што ширим и даљим круговима рашири не само боље разумевање, но и већу љубав за ту нашу народну уметност“.

⁷ Катарина Новаковић у свом магистарском раду истраживања текстилне уметности с почетка 20. века одређује као „Покрет за истраживања народних текстилних рукотворина“, описујући га као проучавање које је за циљ имало употребни приступ народној уметности, преобликовање и коришћење њених производа у политичке и економске сврхе. Један од главних представника тог покрета била је Јелица Беловић Бернаџиковска. Видети: Катарина Новаковић, *Истраживање народних текстилних рукотворина код Срба крајем 19. и почетком 20. века* (магистарски рад) (Београд, 2003), 1.

⁸ Јелица Беловић-Бернаџиковска, *Мала везиља*, ур. Јосип А. Краљић (Пула: Н.П., 1911), 2.

⁹ Катарина Новаковић, *Истраживање народних текстилних рукотворина код Срба крајем 19. и почетком 20. века* (магистарски рад) (Београд, 2003), 17; „Културна политика Угарске везана за народну уметност била је од великог значаја за појаву Покрета код Јужних Словена. Тренд који се тада развио подразумевао је укључивање народне уметности у културни и економски програм, а циљ је био борба против хегемоније Аустрије и Запада уопште. Трагало се за свеобухватном 'националном уметношћу', која се често уливала у стихију националистичке еуфорије. У основи овог тренда била је идеја '...која културу и уметност сматра бојним пољима на којима нације и расе има да бију битку“.

¹⁰ Ирена Филеки, „Народна уметност – потреба за стварањем и доживљавањем“, Гласник Етнографског музеја, књ. 72 (2008): 116; „Сви аутори који се баве народном уметношћу истичу да је она у ствари колективна по начину на који настаје. Без обзира на то што је углавном појединац стваралац, он се понаша и ствара према правилима колектива и канонима заједнице у којој живи. О самом појединцу и његовом личном печату у процесу стварања има мало података. Изузетно талентовани ствараоци се појединачно издвајају и помињу у етнологској литератури, као и подаци како је њихова уметност доживљавана, тј. шта је значила у средини у којој су живели и радили. Израђујући и украшавајући предмет који ће користити у различите сврхе, стваралац није свестан да ствара уметничко дело. Та својства су му приписивана касније у његовој и у другим срединама. Креативне способности су, наравно, цењене у средини у којој дело настаје, али на други начин, чини се као да су схватане као сва остала умећа у осталим пословима.“

¹¹ Нада Милошевић Ђорђевић, *Казивати редом: прилози проучавању Вукове поезике усменог стварања* (Београд: Рад, 2002), 22.

¹² Јелица Беловић Бернаџиковска, *Српски народни вез и текстилна орнаментика* (Нови Сад: Матица српска, 1907), 3.

¹³ Ирена Филеки, „Народна уметност – потреба за стварањем и доживљавањем“, Гласник Етнографског музеја, књ. 72 (2008): 118.

¹⁴ Јелица Беловић Бернаџиковска, *Везилачка умјетност у Хрвата и Срба* (Загреб: Тисак дионичке тискарне, 1906), 20.

¹⁵ Јелица Беловић Бернаџиковска, *Српски народни вез и текстилна орнаментика* (Нови Сад: Матица српска, 1907), II.

¹⁶ Јелица Беловић Бернаџиковска, *Везилачка умјетност у Хрвата и Срба* (Загреб: Тисак дионичке тискарне, 1906), 17.

¹⁷ Ibid, 2.

¹⁸ Ibid, 29.

¹⁹ Ibid, 36.

²⁰ Јелица Беловић Бернаџиковска, *Српски народни вез и текстилна орнаментика* (Нови Сад: Матица српска, 1907), 160.

²¹ Јелица Беловић Бернаџиковска, *Везилачка умјетност у Хрвата и Срба* (Загреб: Тисак дионичке тискарне, 1906), 27.

²² Катарина Новаковић, *Истраживање народних текстилних рукотворина код Срба крајем 19. и почетком 20. века* (магистарски рад) (Београд, 2003), 66.

²³ Јелица Беловић-Бернаџиковска, *Југословенски народни везови* (Нови Сад: П-Ц-К, 1933), 8.

- ²⁴ Јелица Беловић Бернаджиковска, *Српски народни вез и текстилна орнаментика* (Нови Сад: Матица српска, 1907), 2.
- ²⁵ Ibid, 81.
- ²⁶ Ibid, 51.
- ²⁷ Јелица Беловић Бернаджиковска, *Везилачка умјетност у Хрвата и Срба* (Загреб: Тисак дионичке тискарне, 1906), 39; „Здрав садржај извире из уметничког темперамента, а темперамент је у човеку из народа у складу са читавим духом и сазнањем народним, из њега проистиче“.
- ²⁸ Формулативна употреба боја у народном песништву чини тежим уочавање њихове значењске важности. Формулативност је једна од главних одлика усменог народног стварања, која му омогућава трајање и преношење. Али формулативно распоређивање боја, иако се ослања на искуство и знање, често умањује њихову семантичку позадину. Видети: Дејан Ајдачић, „Боје у народној поезији“, у *Прилози проучавању фолклора балканских Словена* (Београд: Научно друштво за словенске уметности и културе: Хелета, 2004), 160.
- ²⁹ Јелица Беловић-Бернаджиковска, *Мала везиља*, ур. Јосип А. Краљић (Пула: Н.П., 1911), 9.
- ³⁰ Ibid.
- ³¹ Јелица Беловић Бернаджиковска, *Везилачка умјетност у Хрвата и Срба* (Загреб: Тисак дионичке тискарне, 1906), 9.
- ³² Јелица Беловић-Бернаджиковска, *Мала везиља*, ур. Јосип А. Краљић (Пула: Н.П., 1911), 9.
- ³³ Биљана Дојчиновић, „Живимо ли ми само у садашњости?“ О покушају стварања женске културне заједнице у раду Јелице Беловић Бернаджиковске, *Књиженство*, часопис за студије књижевности, рода и културе год. I, број 1 (2011), <http://www.knjizenstvo.rs/magazine.php?text=16> (преузето 21.11.2017).
- ³⁴ Јелица Беловић Бернаджиковска, *Српски народни вез и текстилна орнаментика* (Нови Сад: Матица српска, 1907), II.
- ³⁵ Јелица Беловић-Бернаджиковска, „Српска марамица“, у *Српкиња*, уредник Јелица Беловић-Бернаджиковска и др. (Сарајево: Пијуковић и друг, 1913), 104.
- ³⁶ Јелица Беловић Бернаджиковска, *Везилачка умјетност у Хрвата и Срба* (Загреб: Тисак дионичке тискарне, 1906), 34.
- ³⁷ Јелица Беловић-Бернаджиковска, *Мала везиља*, ур. Јосип А. Краљић (Пула: Н.П., 1911), 9.
- ³⁸ Јелица Беловић Бернаджиковска, *Српски народни вез и текстилна орнаментика* (Нови Сад: Матица српска, 1907), 56.
- ³⁹ Јелица Беловић Бернаджиковска, *Везилачка умјетност у Хрвата и Срба* (Загреб: Тисак дионичке тискарне, 1906), 9.
- ⁴⁰ Јелица Беловић Бернаджиковска, *Српски народни вез и текстилна орнаментика* (Нови Сад: Матица српска, 1907), 167.
- ⁴¹ Ibid, 23.
- ⁴² Јелица Беловић-Бернаджиковска, *Југословенски народни везови* (Нови Сад: П-Ц-К, 1933), 10.
- ⁴³ Јелица Беловић Бернаджиковска, *Везилачка умјетност у Хрвата и Срба* (Загреб: Тисак дионичке тискарне, 1906), 12.
- ⁴⁴ Јелица Беловић-Бернаджиковска, *Мала везиља*, ур. Јосип А. Краљић (Пула: Н.П., 1911), 7.
- ⁴⁵ Снежана Самарџија, *Од казивања до збирке народних прича* (Бања Лука: Књижевна задруга, 2006), 377; Јелица Беловић се и сама бавила сакупљањем народних прича, које је даље прерађивала. Снежана Самарџија уочава да су те приче „од записа народне приче и написане 'уметничке бајке' подједнако удаљене“.
- ⁴⁶ Душан Јелкић, *Четрдесет година књижевног рада Јелице Беловић-Бернаджиковске* (Сарајево: Н.П., 1925), 15.
- ⁴⁷ Јелица Беловић Бернаджиковска, *Српски народни вез и текстилна орнаментика* (Нови Сад: Матица српска, 1907), 24.
- ⁴⁸ Јелица Беловић Бернаджиковска, *Везилачка умјетност у Хрвата и Срба* (Загреб: Тисак дионичке тискарне, 1906), 50.
- ⁴⁹ Душан Јелкић, *Четрдесет година књижевног рада Јелице Беловић-Бернаджиковске* (Сарајево: Н.П., 1925), 28; „У њезиној биографији дигнуто је много нашег југославенског женског живота

из тужне некриселизоване стварности и друштвеног хаоса, и изнесен је пред нас као једно велико огледало, дато нам, да се загледамо у њега, да се замислимо над њим, над нама самим.“

Литература

Ајдачић, Дејан. „Боје у народној поезији“. У *Прилози проучавању фолклора балканских Словена*. 158–195. Београд: Научно друштво за словенске уметности и културе: Хелета, 2004.

Беловић Бернадиковска, Јелица. *Како би ваљало инсталирати наше народне умјетнине из женске руке у изложбама*.

Belović-Bernadzikowska, Jelica. *O renesansi naše veziljačke umjetnosti*. Trst: Tršćanski Lloyd. 1905.

Беловић Бернадиковска, Јелица. *Везилачка умјетност у Хрвата и Срба*. Загреб: Тисак дионичке тискарне, 1906.

Беловић Бернадиковска, Јелица. *Српски народни вез и текстилна орнаментика*. Нови Сад: Матица српска, 1907.

Беловић-Бернадиковска, Јелица. *Мала везиља*. Уредник Јосип А. Краљић. Пула: Н.П., 1911.

Беловић-Бернадиковска, Јелица. „Српска марамица“. У *Српкиња*. Уредник Јелица Беловић-Бернадиковска и др., 103–115. Сарајево: Пијуковић и друг, 1913.

Беловић-Бернадиковска, Јелица. *Југословенски народни везови*. Нови Сад: П-Ц-К, 1933.

Дојчиновић, Биљана. „О женама и књижевности на почетку века“. *Женске студије*. 11/12 (2000): 23–33. <http://www.zenskестудие.edu.rs/izdavastvo/elektronska-izdanja/casopis-zenske-studije/zenske-studije-br-11-12>.

Дојчиновић, Биљана. „Живимо ли ми само у садашњости? О покушају стварања женске културне заједнице у раду Јелице Беловић Бернадиковске“. Књиженство,

часопис за студије књижевности, рода и културе год. I, број 1 (2011)
<http://www.knjizenstvo.rs/magazine.php?text=16> (преузето 21. 11. 2017).

Јелкић, Душан. *Четрдесет година књижевног рада Јелице Беловић-Бернациковске*. Сарајево: Н.П., 1925.

Карацић Стефановић, Вук. *Српске народне пјесме. Књига прва*. Сабрана дела Вука Карацића. Књига четврта. Београд: Просвета, 1975.

Милошевић Ђорђевић, Нада. *Казивати редом: прилози проучавању Вукове поетике усменог стварања*. Београд: Рад, 2002.

Новаковић, Катарина. *Истраживање народних текстилних рукотворина код Срба крајем 19. и почетком 20. века* (магистарски рад). Београд, 2003.

Пандуревић, Јеленка. „Рукотворине – умотворине – књижевност: Плетеније смисла“. *Филолошке студије*. год. XIII, број 1 (2015).

Самарџија, Снежана. *Од казивања до збирке народних прича*. Бања Лука: Књижевна задруга, 2006.

Филеки, Ирена. „Народна уметност – потреба за стварањем и доживљавањем“. *Гласник Етнографског музеја*, књ. 72 (2008): 115–127.

Jelica Belović Bernadžikovska on the “National Spirit”

The ethnographic work of Jelica Belović Bernadžikowska, aimed at the development and classification of ornaments and embroidery techniques, was marked by the strong positioning of folk textile art in the context of South Slavic folklore. This scientific approach is characterized by ideas on the individuality of South Slavic embroidery, specific national spirit that permeates this kind of creative art and distinct intertwining of different types of art, especially poetry and textile ornamentation. By observing national embroidery in the context of larger folklore heritage, the author points to the significance of the creative process as a compound of tradition and individual talent, as well as its complex nature. The notion of national embroidery as the materialization of the national thoughts, feelings and traditions has contributed to the fact that the study of Jelica Belović Bernadžikowska represents a veritable treasure trove of short forms of folklore, passages, beliefs and other echoes of national spirit.

Keywords: Jelica Belović Bernadžikowska, embroidery, embroiderer, textile, national tradition